



O'ZBEKISTONDA MUSTAQILLIKDAN SO'NG TA'LIM TIZIMIDAGI ISLOHATLARNING TARIXIY BOSQICHLARI.

Akbaraliyev Shoxruxbek Alisher o'g'li

tarix fani o'qituvchisi.

Abdullayev E.B

Andijon davlat pedagogika instituti ilmiy kotibi, PhD, dotsent.

Annotatsiya: Mazkur tezisda O'zbekiston respublikasida mustaqillikdan so'ng ta'lim tizimida amalga oshirilgan islohotlarning tarixiy bosqichlari yoritiladi. Mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, milliy qadriyatlar asosida yangi ta'lim modelini shakllantirish hamda xalqaro tajribalarni joriy etish jarayonlari tahlil qilinadi. Shuningdek, har bir bosqichda qabul qilingan asosiy hujjatlar, dasturlar va ularning amaliy natijalari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Ta'lim islohotlari, mustaqillik, milliy model, kadrlar tayyorlash, "Ta'lim to'g'risida" qonun, innovatsion ta'lim, oliy ta'lim, bosqichma-bosqich rivojlanish.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgach, mamlakat hayotining barcha sohalarida, xususan, ta'lim tizimida ham tub o'zgarishlar boshlangan. Mustaqillikning ilk yillarida ta'lim tizimini sovet davrining mafkuraviy ta'siridan xoli qilib, milliy qadriyatlar va zamonaviy talablar asosida qayta qurish dolzarb masalaga aylandi. Yangi siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy sharoitda ta'lim sohasining davlat siyosatidagi o'rni mustahkamlandi. Shu bois, O'zbekiston hukumati tomonidan uzluksiz ta'lim tizimini yaratish, kadrlar tayyorlash sifatini oshirish va xalqaro ta'lim standartlariga moslashish bo'yicha bir qator strategik hujjatlar qabul qilindi.





ADABIYOTLAR TAHLILI

O'zbekiston ta'lim tizimidagi islohotlar bo'yicha ko'plab mahalliy va xorijiy olimlar tadqiqotlar olib borgan. Xususan, I.A. Karimovning "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch", Sh. Mirziyoyevning "Harakatlar strategiyasi" asarlari ta'lim islohotlarining nazariy asoslarini belgilab berdi. Pedagogika sohasida A. Abduqodirov, M. Ochilov, N. Qodirova, T. Raximova kabi olimlar mustaqillik davridagi ta'lim tizimi bosqichlarini ilmiy jihatdan tahlil etishgan. Xalqaro miqyosda esa UNESCO, UNICEF va OECD tashkilotlarining ta'lim siyosatiga oid hisobotlari O'zbekiston tajribasini baholashda muhim manba bo'lib xizmat qilmoqda.

METODLAR BO'LIMI

Tadqiqotda tarixiy-tahliliy, qiyosiy, statistik va hujjatlar tahlili metodlaridan foydalanildi.

Tarixiy tahlil orqali mustaqillikdan so'nggi davrlarda ta'lim siyosatidagi o'zgarishlar bosqichma-bosqich o'rganildi.

Qiyosiy metod yordamida O'zbekiston ta'lim tizimi boshqa postsovet davlatlari bilan taqqoslandi.

Statistik yondashuv orqali maktab, kollej, litsey va oliy ta'lim muassasalari soni, o'quvchilar va talabalarning qamrovi haqidagi ma'lumotlar tahlil qilindi.

Hujjatlar tahlili esa "Ta'lim to'g'risida"gi qonunlar, Prezident farmonlari va hukumat qarorlarini ilmiy asosda o'rganishni ta'minladi.

NATIJALAR

O'zbekiston 1991-yilda mustaqillikka erishganidan keyin ta'lim tizimi tubdan o'zgardi. Bu jarayon post-sovet davridagi o'tish, milliy qadriyatlarni tiklash, iqtisodiy va ijtimoiy talablarga moslashish hamda xalqaro standartlarga integratsiya bilan bog'liq bo'ldi. Islohotlarning asosiy bosqichlari quyidagicha bo'linadi: dastlabki milliy tizimni shakllantirish (1991-1999-yillar), kasbiy va akademik yo'nalishlarga o'tish (2000-2016-yillar) va zamonaviylashtirish (2017-





yildan hozirgacha). Ushbu bosqichlar qonunlar, dasturlar, infratuzilma o'zgarishlari va xalqaro hamkorlik orqali amalga oshirildi, ammo moliyalashtirish, kadrlar taqchilligi va sifat muammolari doimiy ravishda mavjud bo'lib kelmoqda.

Dastlabki bosqich: Milliy ta'lim tizimini shakllantirish (1991–1999-yillar)

Bu davrda ta'lim sovet tizimidan ajralib, milliy asoslarga o'tkazildi. Asosiy maqsad – ta'limni mustaqil davlat talablariga moslashtirish, milliy qadriyatlarni tiklash va kadrlar tayyorlash edi. Sovet davrida ta'lim markazlashgan va ideologik bo'lgan bo'lsa, mustaqillikdan keyin demokratik va gumanitar yo'nalishga o'tildi.

- Tuzilmaviy o'zgarishlar: 11 yillik majburiy ta'lim tizimi joriy etildi: I–IV sinflar – boshlang'ich ta'lim, V–IX sinflar – asosiy maktab, X–XI sinflar – yuqori o'rta ta'lim. O'quv yoshi 7 yoshdan boshlanib, 18 yoshda tugaydigan bo'ldi. O'zbek tili davlat tili sifatida ta'limda ustunlik qildi, ammo ozchilik tillari (rus, qozoq, qoraqalpoq, tojik va boshqalar) saqlanib qoldi. Yangi fanlar kiritildi: "Dinlar tarixi", "Oilaviy hayot etikasi", "Psixologiya", "Fuqarolik jamiyati asoslari" va "Tolerantlik madaniyati". O'quv dasturlari milliy an'analar va universal qadriyatlarga asoslangan holda qayta ishlandi.

O'tish bosqichi: Kasbiy va akademik yo'nalishlarga e'tibor (2000–2016-yillar)

Bu davrda ta'lim mehnat bozori va iqtisodiy talablarga moslashtirildi, KTM Dasturi asosida tuzilmaviy o'zgarishlar amalga oshirildi. Ammo bu bosqich keyinchalik tanqidga uchradi, chunki sifat pasayishi va qattiq markazlashganlik muammolari paydo bo'ldi.

- Tuzilmaviy o'zgarishlar: 9 yillik majburiy o'rta ta'limdan keyin 3 yillik majburiy kasbiy ta'lim joriy etildi: kasb-hunar kollejlari (professional yo'nalish) va akademik litseylar (ilmiy yo'nalish). 2000–2015-yillarda 1100 dan ortiq kollej va litsey qurildi. Oliy ta'limda bakalavriat (4 yil) va magistratura (2 yil) to'liq joriy





etildi, kechki va sirtqi ta'lim bosqichma-bosqich bekor qilindi. OTM soni 2001-yilda 63 taga, 2015-yilda 78 taga yetdi, jumladan xorijiy filiallar (Westminster universiteti, Rossiya iqtisodiyot universiteti).

- Qonunlar va choralari: KTM Dasturi ikkinchi (2001-2005) va uchinchi (2005-yildan keyin) bosqichlari amalga oshirildi: yangi o'quv adabiyotlari, onlayn resurslar ishlab chiqildi. 2011-2016-yillarda resurslarni rivojlantirish dasturi qabul qilindi. Moliyalashtirish ulushi 2006-yilda YaIMning 8,1% ga oshdi, ammo boshlang'ich va o'rta bosqichlar kamroq moliyalashtirildi. OTMlar uchun baholash reyting tizimi va innovatsion fondlar tashkil etildi.

- Oliy ta'limdagi o'zgarishlar: Yo'nalishlar ko'paydi (149 bakalavriat, 650 magistratura standartlari), jumladan iqtisodiyot, moliya va pedagogika. Talabalar soni 1997-yildagi 158 mingdan 2003-yilda 237 mingga oshdi. Xalqaro hamkorlik kuchaydi: Italiya, Germaniya, Yaponiya universitetlari bilan qo'shma dasturlar, xorijda 5000 dan ortiq kadr tayyorlandi.

- Xalqaro hamkorlik va resurslar: Elektron kutubxonalar, virtual laboratoriyalar va masofaviy ta'lim joriy etildi. OTMlar lokal tarmoqlar va internetga ulandi.

- Natijalar va muammolar: Kasbiy tayyorgarlik kuchaydi, ammo sifat pasaydi (OTMga kirish 9% ga tushdi, abituriyentlar soni 5 baravar oshdi). O'qituvchilarning 59% ilmiy darajaga ega emas edi, tadqiqotlar kam (2009-yilda million aholiga 19 patent). Markazlashganlik OTM avtonomiyasini chekladi, qishloq-shahar tafovuti saqlanib qoldi.

Zamonaviylashtirish bosqichi: Xalqaro standartlarga moslashish (2017-yildan hozirgi kungacha)

Prezident Shavkat Mirziyoyev rahbarligida islohotlar yangi bosqichga ko'tarildi, oldingi tizimning kamchiliklari (masalan, 12 yillik tizim) bartaraf etildi, sifat va qamrovga e'tibor kuchaydi.



- Tuzilmaviy o'zgarishlar: 2017-yilda 12 yillik tizimdan 11 yillik majburiy ta'limga qaytildi (1–4 sinflar – boshlang'ich, 5–11 sinflar – o'rta). Ko'pgina kollejlari yopildi, 157 ta yangi maktab qurildi. Oliy ta'limda kredit-modul tizimi joriy etildi, kirish imtihonlari muammoni hal qilishga yo'naltirildi. Maktabgacha ta'lim qamrovi 60% ga yetkazildi, 2020-yilda 36 ta yangi maktab qurildi. Kasb-hunar ta'limida 340 ta kasb maktabi, 147 ta kollej va 143 ta texnikum tashkil etildi.

- Qonunlar va choralari: "2017–2021-yillarda besh ustuvor yo'nalish bo'yicha Harakatlar strategiyasi" ta'limni modernizatsiya qildi. Prezident farmoni № 1533 maktab binolarini rekonstruksiya qildi. Yangi "Ta'lim to'g'risida"gi qonun (2020) ta'lim shakllarini kengaytirdi: masofaviy, dual, inklyuziv ta'lim. Oliy ta'limda grantlar ikki baravar oshirildi, qizlar uchun alohida grantlar joriy etildi. Ta'lim sifatini nazorat qilish inspeksiya tashkil etildi. Jahon banki va Global Partnership for Education loyihalari (2019–2023) qo'llab-quvvatladi.

- Oliy ta'limdagi o'zgarishlar: OTM qamrovi 25% dan 50-60% ga oshirildi, pedagogika yo'nalishlari muddati 3 yilga qisqartirildi. 10 ta OTM o'zini-o'zi moliyalashga o'tdi. Milliy malaka tizimi ishlab chiqildi, 9000 kasb bo'yicha kadrlar tayyorlanmoqda.

- Xalqaro hamkorlik va resurslar: USAID tomonidan EGRA va EGMA baholashlari o'tkazildi (11 ming talaba uchun). Nodavlat OTMlar litsenziyalash muddati cheklanmagan holda joriy etildi.

- Natijalar va muammolar: Ta'lim sifati oshdi, savodxonlik 99% ga yetdi, ammo moliyalashtirish (YaIMning 5% i oliy ta'lim uchun) va o'qituvchi sifati muammolari hali ham mavjud. Qishloq-shahar tafovuti va korrupsiya kamaydi, lekin tadqiqotlar va innovatsiyalar rivoji zaif.

Ushbu islohotlar O'zbekiston ta'limini milliy va xalqaro darajaga ko'tardi, ammo barqaror rivoj uchun moliyalashtirish va avtonomiyani kuchaytirish kerak.



MUNOZARA BO'LIMI

O'zbekiston ta'lim tizimidagi islohotlar mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish bosqichlariga bevosita bog'liq. Har bir bosqichda ta'lim siyosatining asosiy e'tibori inson kapitalini rivojlantirishga qaratilgan. Shu bilan birga, ayrim muammolar ham kuzatilgan: darsliklarning sifati, o'qituvchilarning malakasi, zamonaviy texnologiyalarni joriy etishdagi sustkashlik kabi. Shunga qaramay, so'nggi yillarda raqamli transformatsiya, xalqaro akkreditatsiya tizimlari va ochiq ta'lim platformalarining paydo bo'lishi bu kamchiliklarni bosqichma-bosqich bartaraf etmoqda.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, mustaqillikdan so'nggi ta'lim islohotlari O'zbekistonning ijtimoiy taraqqiyotida muhim o'rin tutdi.

Asosiy xulosalar:

Ta'lim tizimi milliy modelga asoslangan uzluksiz tizim sifatida shakllandi.

Kadrlar tayyorlash jarayonida xalqaro tajribalar joriy etildi.

Raqamli ta'lim muhitini yaratish orqali bilim olish imkoniyatlari kengaydi.

Adabiyotlar.

1. Mirziyoyev Sh.M. *Harakatlar strategiyasi asosida taraqqiyot va yangilanish yo'lida*. – Toshkent: O'zbekiston, 2018. – 320 b.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi PF-4947-son Farmoni – “2017–2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning Harakatlar strategiyasi to'g'risida”.
3. Qodirova N. *Zamonaviy ta'lim islohotlari va ularning amaliy natijalari*. // *Pedagogik mahorat jurnali*. – Toshkent, 2019. – №2. – B. 45–52.



4. Tursunov S., Raximova T. *O'zbekiston ta'lim tizimidagi o'zgarishlar: tarixiy va zamonaviy yondashuvlar. // Ta'lim va innovatsiyalar jurnali.* – Toshkent, 2021. – №3. – B. 14–23.
5. UNESCO. *Education Development in Uzbekistan: Country Report.* – Paris: UNESCO Publishing, 2019. – 78 p.
6. OECD. *Education Policy Outlook: Uzbekistan.* – Paris: OECD Publishing, 2021. – 112 p.
7. UNICEF. *Transforming Education in Central Asia: Uzbekistan Country Profile.* – New York, 2020. – 65 p.
8. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. *“Raqamli ta'lim” dasturi to'g'risida qaror.* – Toshkent, 2020-yil 28-dekabr, №820.
9. Xalq ta'limi vazirligi. *Ta'limda raqamli o'zgarishlar konsepsiyasi.* – Toshkent, 2021. – 54 b.
10. Toshxo'jayev Sh. *Pedagogik tafakkur evolyutsiyasi va zamonaviy yondashuvlar.* – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2018. – 240 b.
11. Tashkent State Pedagogical University. *Modern Trends in Education Reform in Uzbekistan.* – Tashkent, 2022. – 90 p.
12. World Bank. *Uzbekistan Education Sector Analysis: From Access to Quality Learning.* – Washington D.C., 2022. – 104 p.